

**Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України**

**Ніжинський
державний університет
імені Миколи Гоголя**

Наукові записки

**Психолого-педагогічні
науки**

№ 4

Ніжин – 2011

УДК 371.134:373.211.24

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО СПІВПРАЦІ З СІМ'ЯМИ ВИХОВАНЦІВ ДНЗ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Коваленко О.В.

У статті розкрито сутність проблеми готовності до педагогічної діяльності, висвітлено деякі архівні матеріали з проблеми роботи з батьками у системі дошкільної освіти, проаналізовано нормативні документи з означеного питання, розкрито деякі підходи щодо формування у студентів готовності до співпраці з сім'ями вихованців ДНЗ.

Ключові слова: готовність до педагогічної діяльності, співпраця з сім'ями вихованців ДНЗ.

В статье раскрыта сущность проблемы готовности к педагогической деятельности, проанализированы некоторые архивные материалы по проблеме работы с родителями в системе дошкольного воспитания, нормативные документы по заявленному вопросу, раскрыты некоторые подходы к формированию у студентов готовности к сотрудничеству с семьями воспитанников ДОУ.

Ключевые слова: готовность к педагогической деятельности, сотрудничество с семьями воспитанников ДОУ.

The paper discloses the essence of the problem of readiness for pedagogical activity. Some archival materials on the issue of the work with parents in the system of preschool education are revealed, regulatory documents related to the claimed issue are analyzed, some approaches to formation of students' readiness to cooperate with inmates' families are elucidated.

Key words: preparedness for pedagogical work, work with families of children in preschool educational institutions.

Одним із стратегічних завдань модернізації системи вищої освіти в Україні на сучасному етапі є підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти на рівні міжнародних вимог, відображених у Болонській декларації.

Сім'я і дитячий садок... Одвічна проблема налагодження стосунків між найріднішими дитині людьми, з одного боку, і вихователями – з іншого. Від того, як вона розв'язується, значною мірою залежить, чи відчуває зростаюча особистість удома і в садочку психологічний комфорт, захищеність, чи розвивається в ній довіра до оточуючого світу, чи своєчасно вона оволодіває життєво необхідними вміннями і навичками. Сім'я і дитячий садок – два найважливіші виховні інститути, на які покладена відповідальність за розвиток особистості у період дошкільного дитинства. Відрізняючись своєю специфікою, особливостями впливу на дитину, як зазначає О.Кононко, вони взаємовиключають один одного, не конкурують між собою, а доповнюють і коригують впливи кожного. Обидва виховні інститути по-своєму необхідні і бажані для

гармонійного розвитку малюка. Сьогодні вкрай важливо, щоб співпраця педагогів і батьків була партнерством рівних учасників спілкування, підпорядковувалася необхідності, з одного боку, виробити спільну стратегію і тактику у підходах до дошкільнят, а з іншого – зберегти своєрідність, неповторність, специфіку кожного виховного інституту [1, с. 4].

У зв'язку з цим актуалізується проблема підготовки вихователів, котрі були б "відкриті" до використання різних форм співпраці з членами родин вихованців. Формування у студентів готовності до співпраці з сім'ями вихованців ДНЗ є важливою умовою реалізації цієї суспільно та педагогічно значущої проблеми.

Тому завданнями нашого дослідження було опрацювання досліджень науковців з проблем готовності студентів – майбутніх вихователів до співпраці з сім'ями вихованців ДНЗ, дослідження і висвітлення архівних матеріалів з проблеми роботи дитячого садка з батьками, аналіз сучасних нормативних документів, розкриття шляхів

принципам, що і суспільне. Сімейне виховання повинно було залежати від "замовлення суспільства".

Для педагогіки того періоду був характерним погляд на сім'ю як на такий соціальний інститут, який суперечить суспільству в цілому і дошкільному закладу зокрема. У ті роки відмічалось також, що сім'ю треба вивчати як певний фактор, що заважає правильному вихованню дітей, який бажано підпорядкувати суспільству і з впливом якого треба боротися.

У 40–80-ті рр. ХХ ст. проблема "боротьби" дошкільного закладу та сім'ї вже не ставилася так гостро, але основна тенденція – прагнення підпорядкувати сім'ю впливу дошкільного закладу – зберігалася. Сім'я, як і раніше, розглядалася не як суб'єкт співпраці, а, скоріш, як об'єкт впливу зі сторони дошкільного закладу, що знайшло відображення у таких документах, як Статут дитячого садка (1944) і Тимчасове положення про дошкільний дитячий заклад (1960) [3, с. 43–44].

На підставі аналізу документів можна зазначити, що поступово ця позиція пом'якшувалася. У сер. 80-х рр. ХХ ст. у нормативних документах та педагогічній літературі сім'я почала розглядатися вже як фактор потенційно позитивного впливу на дитину за умови правильної організації виховання. У 90-ті рр. ХХ ст. відбулися більш глибокі зміни у взаємодії сім'ї і дошкільного закладу. Зміни державної політики в галузі освіти сприяли визнанню позитивної ролі сім'ї у вихованні дітей та необхідності взаємодії з нею.

Змістом роботи наступного етапу нашого дослідження було опрацювання сучасних нормативних документів, у яких висвітлюються питання нашого дослідження. Питання організації співпраці ДНЗ з членами родин вихованців регламентує нині ряд нормативних актів, а саме: Конституція України, Конвенція про права дитини, Закон України "Про дошкільну освіту", Закон України "Про охорону дитинства", Положення про дошкільний навчальний заклад, Статут дошкільного навчального закладу та інші. У цих документах визначені права та обов'язки батьків, дітей і працівників ДНЗ у сфері дошкільної освіти, правові та організаційні засади співпраці ДНЗ з батьками або особами, які їх замінюють, регулювання порушень прав дітей у сім'ї та дитячому садку тощо [4, с. 7, 37, 73].

На наступному етапі дослідження розкривалися шляхи формування у студентів готовності до співпраці з сім'ями вихованців ДНЗ. Це питання представлено у низці досліджень. Ряд науковців визначають, що основною моделлю, за якою здійснюється підготовка педагогів і яка найбільше

усталилась у практиці педагогічних коледжів, інститутів та університетів, є навчально-дисциплінарна модель. Практика побудови навчально-виховного процесу за такою моделлю призвела до наслідків, які психологи назвали "ефектом завченої безпомічності". Цей ефект виникає в розпорядку життя дитини, який чітко планується, виконується і контролюється, що зумовлено тим, що основною метою педагога виступає виконання програми і плану. Суть "ефекту завченої безпомічності" полягає в тому, що дитина раз по раз переконається, що вона не може змінити ситуацію, вибрати, не може своєю активністю вплинути на хід подій і, в решті решт, перестає виявляти цю активність, досліджувати, пробувати, експериментувати, запитувати, відмовляється від пошуку, тобто втрачає ті риси, які є психологічно закономірними для цього віку. Основні риси, яких дитина набуває – слухатись і виконувати. Часто до появи цього ефекту призводить і гіперопіка дитини. Соціально-психологічним наслідком "ефекту завченої безпомічності" стає втрата студентами почуття впевненості, віри в себе, життєрадісності, навіть почуття власної гідності і творчого начала. У цьому психологи вбачають коріння майбутньої пасивності чи агресивності як в особистому, так і в родинному, в суспільному, професійному житті, безвідповідальності, байдужості і в цілому низької громадянської і психолого-етичної культури.

З метою запобігання такого становища Т.Поніманська, І.Дичківська та ін. радять докорінно змінити взаємодію викладачів зі студентами. Дослідниці виділяють низку принципів, яким має відповідати ця взаємодія [5, с. 289]. Щодо форм організації навчально-виховного процесу, то найбільш ефективними є використання дискусій, проблемних ситуацій, дидактичних та ділових ігор, методу проектів тощо. А найголовніше, на нашу думку, полягає у зміні самої атмосфери у ВНЗ, за якої відбувається вільне спілкування, обмін думками, досвідом, певними напрацюваннями всіх учасників процесу професійного зростання, розвиток рефлексивного мислення, підтримка їх креативності.

Процес переосмислення функції освіти на гуманістичних засадах, що передбачає орієнтацію змісту освіти на актуалізацію можливостей особистості, перетворення її на суб'єкт навчальної діяльності, здатної до свідомого професійного самовизначення, саморозвитку, вільного вибору свого життєвого шляху, вимагає певних змін у розбудові загальної стратегії організації навчально-виховного процесу в закладах освіти.

Література

1. Сім'я і дитячий садок: умови, шляхи та засоби гуманізації взаємин : [метод. матеріали на допом. працівн. дошк. закл. / за ред. О. Л. Кононко] / Олена Леонтіївна Кононко. – К. : Освітнянин, 1994. – 88 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; [гол. ред. В. Г. Кремень] / Василь Григорович Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Данилина Т. Современные проблемы взаимодействия дошкольного учреждения с семьей / Т. Данилина // Дошкольное воспитание. – 2000. – № 1. – С. 41–49.
4. Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту / [упор. К. Л. Крутій, Н. В. Погрібняк]. – Запоріжжя : ТОВ "ЛІПС"ЛТД, 2009. – 336 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : [навч. посібн.] / Ілона Миколаївна Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с. (Альма-матер).

формування готовності майбутніх педагогів ДНЗ до співпраці з сім'ями вихованців.

На першому етапі дослідження було опрацьовано категоріально-понятійний апарат дослідження, а саме: "готовність", "готовність до професійної діяльності" та "підготовка до діяльності". "Готовність до діяльності" – стан мобілізації психологічних та психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності [2, с.137–138].

Проблема готовності до різних аспектів педагогічної діяльності є предметом дослідження як українських (Л.Кадченко, Л.Кондрашова, А.Ліпенко, К.Макагон та ін.), так і зарубіжних науковців (В.Ковальов, З.Левчук, О.Міщенко, Н.Рябуха, Ю.Сенько та ін.).

Зокрема, В.Ковальов під підготовкою розуміє "динамічний процес, кінцевою метою якого є формування такої професійної якості, як готовність", а на думку К.Дурай-Новакової, професійна підготовка до практичної діяльності – це формування готовності до неї.

Дещо ширше трактування співвідношень між поняттями "готовність" і "підготовка" подано у Л.Кадченко, яка відзначає, що "професійна готовність – це не тільки результат, але й мета професійної підготовки, початкова й основна умова реалізації можливостей кожної особистості. У цьому, на наш погляд, полягає діалектичний характер готовності".

Окрім того, процес професійної підготовки майбутніх вихователів у ВНЗ III–IV рівнів акредитації був предметом наукового опрацювання Н.Лисенко, О.Кучерявого, Г.Підкурманної, Т.Танько, Н.Грами, Т.Зотеевої, Т.Котик, Л.Плетеницької, О.Поліщук, Н.Голоти та ін.

У структурі професійної готовності вихователя до педагогічної діяльності науковці виділяють такі компоненти, які перебувають у стійкій єдності: психологічна, науково-теоретична, практична, психофізіологічна та фізична готовність.

Поняття "психологічна готовність до діяльності" було введено у психологічний обіг М.Дяченко і Л.Кандибовичем. Психологічна готовність – це виявлення суті властивостей і стану особистості.

Щодо професійної готовності студента, то К.Дурай-Новакова зазначає, що вона має генералізований характер, тобто поширюється на всі професійно значущі якості особистості та діяльність майбутнього педагога. Структура професійної готовності – взаємодія функціональних компонентів, – на її думку, виглядає наступним чином: мотиваційний, пізнавально-оцінювальний, емоційно-вольовий, операційно-дійовий, мобілізаційно-налаштувальний. Професійна готовність може існувати як риса особистості.

Н.Лисенко особливого значення надає не виділенню окремих компонентів, а конкретизації структури категорії "готовність" за такими ознаками: позитивне ставлення до суб'єкта, об'єкта та способу діяльності; емоційна насиченість позитивного ставлення, особистісна зацікавленість; знання про структуру особистості, її вікові зміни, мету та способи впливу; знання відповідно до змісту і способів досягнення соціально значущих цілей.

Особливої уваги заслуговує дослідження характеристик поняття готовності до професійної діяльності Є.Зеєра. Вчений розглядає готовність як складне особистісне утворення відносно його двох рівнів. На першому готовність розглядається як бажання, прагнення оволодіти якоюсь професією, спеціальністю, на другому – як здатність, підготовленість до професійної діяльності. Про сформовану готовність можна говорити лише за умови розвинутої у суб'єкта активності, спостережливості, мотивації, самостійності та цілеспрямованості, бажання здобувати нові знання та ділитися ними, заохочувати й зацікавлювати інших і т.д.

Таким чином, на думку вчених, стан готовності є первинною, фундаментальною умовою успішного здійснення будь-якої діяльності, її складовою, котра формується і виявляється в процесі діяльності.

Метою нашої роботи на наступному етапі було дослідження і висвітлення архівних матеріалів з проблеми роботи з батьками у системі дошкільної освіти. Після жовтневого перевороту 1917 р. дошкільне виховання було поставлене під контроль держави. У Декреті про заснування державної комісії з освіти йшла мова про організацію відділів з різних напрямів виховання, зокрема з дошкільного виховання. А в грудні 1917 р. вийшло розпорядження дошкільного відділу народного комісаріату, у якому підкреслювалося, що "включення дошкільного виховання в систему народної освіти повинно покласти початок суспільному вихованню дитини уже на перших щаблях її розвитку, що сприятиме формуванню фізично та розумово розвинутого, працездатного та корисного члена суспільства".

У квітні–травні 1919 р. на I Всеросійському з'їзді з дошкільного виховання було поставлене питання про обов'язкове суспільне дошкільне виховання, вважаючи його невідкладним завданням радянського будівництва загалом, а також про те, що "заклади дошкільного виховання повинні сприяти перелаштуванню старої сім'ї, встановленню єдиних завдань сімейного та суспільного виховання; основним типом дошкільного закладу повинен бути дитячий садок – осередок з довготривалим перебуванням дітей у ньому, щоб допомагати розкриттю гармонійному розвитку члена трудового суспільства". Крім того, з'їзд закликав до боротьби з "вільним вихованням", а виховання у дошкільних закладах почали розглядати як засіб компенсації недоліків сімейного виховання та засіб руйнування існуючого раніше інституту сім'ї, засіб боротьби зі "старою сім'єю", котра розглядалась як перепона і навіть ворог правильного суспільного виховання [3, с. 42–43].

У працях А.Макаренка ми знаходимо наступне: "Сім'ї бувають гарними і поганими. Поручитися за те, що сім'я може виховати, як хоче, ми не можемо. Ми повинні організувати сімейне виховання, а організуючим началом повинна бути школа як представник державного виховання. Школа повинна керувати сім'єю". Визнання А.Макаренком ролі сім'ї у вихованні дитини вело до прагнення знайти способи впливу на батьків для того, щоб сімейне виховання підпорядковувалося тим же